

Vlašínová, Vlasta

Meziválečné období (1918-1938)

In: Vlašínová, Vlasta. *Česká recepce V.G. Korolenka : příspěvek k dějinám českého překladu*. Vyd. 1. V Brně: Universita J.E. Purkyně, 1975, pp. 63-79

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121077>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

IV. KAPITOLA

MEZIVÁLEČNÉ OBDOBÍ

(1918–1938)

Pro bezprostředně poválečné období v české literatuře je charakteristický odklon od minulých literárních a životních forem (odklon od epické poezie, od historického románu, od etnografických obrázků venkova – demokracismus, emancipace třídní, stavovská i sexuální). Příznačná je i silná politicko-sociální tendenčnost. Příslušníci staré a střední spisovatelské generace (Jirásek, Herben, Svoboda – Machar, Sova, Březina) málo působí na mladé pokolení. Toto si samo vytváří antitezi k předválečnému symbolismu, impresionismu a historizujícímu novoromantismu svým programovým vitalismem, civilismem, později expresionismem a poetismem. V tomto úsilí mohlo navázat na vitalismus poezie Šrámkovy a na civilizační notu Neumannových Nových zpěvů. Mladou poválečnou literární generaci přitahoval německý expresionismus, zprostředkovaný Werfelem, Brodem aj., a tvárné výboje francouzského surrealismu Bretonova, Apollinairova, Tzarova. Francouzským prostřednictvím k ní pronikal také vliv italského futurismu Marinettiho. Pokud hledala inspiraci v Rusku, pak spíše v divadelních experimentech Mejerchoľdových a Tairovových, a v poezii Majakovského i Jesenina, než v próze. Nová sovětská próza nebyla u nás ve dvacátých letech pokládána za umělecky podnětnou, přesto se však překládala a četla pro svůj poznávací význam.

Dočasná politicko-sociální stabilizace uvnitř československého státu v letech 1922–28 se reflektuje v části literatury jako optimistická víra ve smírné řešení všech problémů. Ale v druhé části literatury vědomí sociální a hospodářské rozpornosti národního života vzbuzuje civilizační pesimismus a předtuchu revoluce.

Tento dvojí proud je patrný i v literatuře překládané z ruštiny. Na jedné straně vznikají hojně – ale většinou neuměle – překlady nové sovětské prózy (A. Tolstého, Erenburga, Panfjorova, Fedina, Sejfullinové, Pilňaka aj.) a politických spisů (Leninových, Trockého) jako pramen poznání socialistické společenské formace a její ideologie. Na druhé straně se pokračuje v pře-

kladech — formálně dokonalejších — z klasické a předrevoluční ruské literatury, které většinou odvádějí pozornost čtenářovu od akutních problémů politických k problematice mravní, náboženské a filosofické. Tak např. ve dvacátých letech vyšel soubor náboženských a etických spisů Lva Tolstého, vydávaly se spisy Dmitrije Merežkovského — mezi jinými Kristus a Antikrist, Přicházející chám a Tajná moudrost východu. Vyšel tehdy religiózně pojatý životopis L. N. Tolstého a F. M. Dostojevského, kromě toho vycházel na pokračování Dostojevského Deník a Politické články. Dvakrát byla přeložena Gogolova korespondence s přáteli (ale vždy bez polemické odpovědi kritika Vissariona G. Bělinského), vydávaly se nábožensko-filosofické traktáty Rozanovovy atd. atp. Časté jsou v té době pokusy o konzervativní výklad tvorby autorů v předmluvách k novým vydáním nebo v recenzích, k politické propagandě se zneužívají představení hostujícího MCHAT, protisovětsky se interpretují některé Čechovovy hry, Gorkého Pohádky o Rusku aj. Tiskne se u nás v překladech řada publicistických prací spisovatelů, kteří opustili Sovětský svaz, např. Andrejevův leták Zachraňte Rusko!, Averčenkovy satiry Dvanáct portrétů znamenitých lidí a Tucet nožů do zad revoluce, Merežkovského Bolševictví, Evropa a Rusko, Nemocné Rusko, a mnoho jiných. Jen ojediněle se v té době ozývají hlasy, korigující tendenci výklad ruské literatury z pera pravicově zaměřených českých literátů, kritiků a překladatelů: proti zkreslování Lva N. Tolstého a politickému zneužívání Dostojevského zasáhl St. K. Neumann vydáním studie Rosy Luxemburgové Duše ruské literatury a Maxima Gorkého Vzpomínek na L. N. Tolstého, proti mylnému výkladu Čechova ozvala se Marie Majerová kritickým článkem v Rudém právu, proti politickému využívání hostujícího MCHAT vystoupil M. Pospíšil ve Svobodě ap.

Jestliže v bezprostředně poválečné původní i překladové české literatuře není nouze o tendenci, pak od konce dvacátých let a po celá léta třicátá ještě vrůstá v souvislosti se zachmuřováním domácích i zahraničních obzorů (hospodářská krize, evropský fašismus, třídní konflikty). Pozice tolerantního středu a nadstranické pojetí literatury se pocituje jako neadekvátní politicky rozbourené době. Výbuchy třídních a ideologických rozporů doma a úspěchy hospodářské v Sovětském svazu posilují prestiž socialistických a demokratických proudů v české literatuře a současně vyvolávají větší aktivitu pravicových směrů (ruralistů, katolické družiny).

V překladové literatuře v oboru rusistickém se ujímá iniciativy nová generace, vedená Bohumilem Mathesiem. Nejdříve upoutala pozornost těchto překladatelů sovětská ruská poezie, s níž seznamovali české čtenáře v osobitě pojatých antologiích (Sborník sovětské revoluční poesie, 1932, Nová ruská poesie, 1932, Antologie sovětského básnictví, 1936). O jejich další orientaci na sovětskou prózu svědčí edice Nová ruská knihovna (1928—1932), Sověští autoři (1931—1938), Knihy nového Ruska (1935), Knihovna šestiny světa (1936) které vystřídalý staré edice Ottovy a Minaříkovy. Teprve v druhé řadě si tito mladí překladatelé začali všimnout i autorů klasických a předrevolučních, náročně si z nich vybírali, překládali je znova a hlavně nově: Puškinovu lyriku i epiku tlumočili Josef Hora a Petr Křička, Puškinova dramata Bohumil Mathesius, týž převedl i Gogola dramatika; povídky a romány Tolstého a Dostojevského překládali Mathesius, Křička, Hora i Pavel Eisner, Čechovovy méně známé hry a hříčky Eisner a Mathesius, Brjusovovu lyriku básnický tlumočil Křička atd. Mnozí básníci a spisovatelé 19. století se ocitli mimo jejich zorné pole, mezi nimi i V. G. Korolenko. Proto

překladů z jeho díla je v tomto období poskrovnu, a dobré (až na nepatrnou výjimku) vůbec nejsou.

Pro pochopení a zhodnocení jazykové i stylistické úrovně překladové literatury je nutno vzít v úvahu změny, které probíhaly v českém literárním jazyce o nových existenčních podmínkách národa¹²⁷. Pro literární jazyk vcelku je charakteristické pronikavé obohacování v oblasti lexikální a syntaktické; menším změnám podléhá morfologie. Tento vývoj jde v literární praxi jednak směrem ke sblížení spisovného jazyka s jazykem obecným, jednak směrem k výraznému odlišení básnického jazyka od jazyka prostě sdělovacího. Obě tyto téměř protikladné tendence přinášejí jazyku prospěch, větší rozmanitost a stylistickou odstíněnost. Odstraňují se archaické rysy v tvarosloví (genitiv mužských substantiv v plurálu -ův, infinitivy -ti, příklonné částice -ž, -ť, -že, -tě) i ve skladbě (odstraňování participiálních vazeb, genitivních vazeb, přetížených a uměle konstruovaných souvětí). Potlačují se rétorické a samoúčelné dekorativní prvky. Zdůrazňuje se životnost a bezprostřednost výrazu. Po stránce slovníkové se literární jazyk obohacuje nejen vznikající odbornou terminologií nejrůznějších oblastí lidské činnosti, ale i hovorovými, lidovými a slangovými lexikálními prostředky.

Výboje stylistické, v mnohém poučené předcházejícím vývojem impresionistickým a symbolickým, jdou směrem k nové poetice, odmítají se stará klišé a stará poetizace lumírovská, odvrhují se archaismy doby nedávno minulé, ale současně se obohacení slovníku hledá ve starých českých a slovanských pramenech (Vančura) a v mezinárodním fondu (Nezval, Biebl). Spolu s rozbíjením tradičních literárních forem postupuje i rozklad větné stavby, který směřuje k uvolnění věcně významových spojů za účelem navázání spojů emocionálních a esteticky účinných.

Vývoj uměleckého jazyka tohoto období se téměř neprojevil v praxi starších překladatelů. Teprve nová překladatelská generace (a to jen její nejprogresivnější a nejnadanější představitelé) dokázala uplatnit výtěžky původní české tvorby v překladatelských činech — jako Horův Evžen Oněgin nebo Mathesiův Revizor a Rozrušená země. Náš materiál z meziválečných překladů Korolenkova díla bude spíše dokladem dozrívání starší překladatelské školy, než svědectvím nástupu nových metod.

IV/1 HISTORIE MÉHO VRSTEVNIKA

Na počátku samostatného československého státu se u nás setkává se značným zájmem nejen Korolenkova politicky aktuální brožura o příčinách pádu carismu (viz předcházející kapitolu), ale i svěživotopisná HISTORIE MÉHO VRSTEVNÍKA (Istorija mojogo sovremennika), jejíž první díl přeložil roku 1919 Stanislav Minařík¹²⁸. Ukázky z druhého dílu uveřejnil Minařík roku 1921 ve svém časopisu Země¹²⁹. Tři části druhého dílu opět v Minaříkově překladu vyšly jako samostatná kniha až roku 1925¹³⁰. Konec druhého dílu a třetí díl Historie mého vrstevníka nebyl vůbec do češtiny přeložen. Korolenkův autobiografický román, na němž spisovatel pracoval více než 15 let, se k nám dostává opožděně a shodou okolností vychází těsně po českých překladech Pádu carismu. Proto jej snad česká kritika přijala tak jako Pád carismu, tj. především jako knihu poučnou, jako „věrný obraz doby minulé“, jako pramen poznání politických a literárních ruských poměrů ve druhé

polovině minulého století. Utilitární hodnocení převažuje nad estetickým v recenzích v Budoucnu, v České osvětě aj.¹³¹ Také Marie Majerová v Ženských novinách¹³² doporučovala Korolenkovo dílo jako poučnou četbu, a to nejen pro bohatství historických faktů, ale i pro hloubku psychologie dospívání a pro autorův filosofický postoj k dějinám společnosti, který „staví knihu nad průměr beletrie“.

Jedině kritika Miloslava Hýska v Kmeni¹³³ ukázala na uměleckou hodnotu Korolenkových memoárů, i když jim jako celku vytýkala místy referentskou šed a formální neukázněnost. Citují:

„... v jeho pamětech ... najde ... stránky básnické krásy i čtenář, jemuž věčná fakta sama jsou lhostejná. Neboť onen opravdový a vroucí cit, jenž určuje Korolenkův poměr k životu, proráží pod referentskou šedí jeho pamětí nejednou tak, že z drobných epizod se náhle stávají tragedie ...“

Hýskův hlas se včas ozval proti jednostrannému chápání Korolenka jako publicisty. V závěru se kritik nepříznivě zmínil o kvalitě Minaříkova překladu a vytkl mu nedostatek citu pro český jazyk.

Překlad byl skutečně slabý. V lexikální a frazeologické oblasti užíval Minařík ve srovnání s Moudrým, Teskovou nebo Vrzalem relativně málo specificky ruských, tzv. koloritních výrazů (otec protoijerej, prevoschoditělstvo, bašlík, raskol aj.), ale o to víc překládal, sveden česko-ruskou homonymitou, doslovně a chybně [74a, b, c, d], anebo přibližně, aniž — zdá se — příliš zkoumal, který z možných sémantických obsahů slova je vhodný v konkrétním kontextu [75]. Povrchní překladatelskou práci prozrazovala i větná stavba. Nešlo už o pouhé napodobení originálu, charakteristické pro tzv. věrnou překladatelskou metodu, ve stavbě vět, v přebujelosti participiálních vazeb, genitivních a instrumentálních konstrukcí, v obmykání přílastků ap., nýbrž o filologickou bezradnost, která hledala útočiště v doslovném překladu. Proto tak mnohá místa v Minaříkově překladu jsou toporná a někdy i nesrozumitelná [76a, b]. V syntaxi překladatel formálně

[74a] заостренный нос ССГ 6/10, начало наводнений ССГ 5/296, на белом свете ССГ 5/239

zaostřený nos M 3/6 počátek navodnění M 2/221 na bílém světě M 2/138

[74b] .. молодежь целыми стадами бродила по Петербургу ..

ССГ 6/58

... mládež v celých stádech toulala se po Petrohradě.

M 3/83

[74c] водил носом по воздуху

ССГ 5/177

vodil nosem po vzduchu

M 2/51

[74d] заходил в дворы-колодцы

ССГ 6/58

zacházeli do dvorů — studní

M 3/83

[75] Каратаев тоже не может связать правильного предложения ..

ССГ 6/141

Karatajev také nemůže říci souvislé nabídnutí,

M 3/218

(místo: neumí říci souvislou větou)

[76a] .. оркестр скакал в иступленном бешенстве, подхлестывая иступленных людей.

ССГ 6/62

... orchestr skákal v zběsilém šílenství, pošlehávaje zběsilé lidi.

M 3/90

(místo: orchestr šílel a podněcoval zběsilost lidí)

[76b] Чего-то хотелось задним числом.

ССГ 6/70

sledoval předlohu bez ohledu na to, že v češtině znějí některé vazby neústrojně nebo dokonce chybně. Rozvažovací a práci věty překládal Minařík podle ruského vzoru infinitivními vazbami a dativem podmětu, místo aby použil určitých tvarů modálních sloves [77]. Přípustkové věty s konstrukcí „by ni“ překládal stereotypně částicí -koli, bez ohledu na smysl věty [78]. V tázacích větách užíval částice -li a nevyjadřoval obvykle objekt [79a, b]. Eliptické vyjadřování je vůbec pro Minaříkův překlad charakteristické: ve větách je vynecháván nejen neurčitý věcný podmět [80], ale i akusativní a dativní předmět [81a, b]. Také deiktická zájmena odkazující k předcházejícímu textu často chybějí, takže český čtenář pociťuje věty jako neúplné. Instrumentální vazby u sloves býti, jeviti se, cítiti se, zdáti se, u Minaříka velmi časté a vzniklé jistě pod vlivem ruského originálu, dávají překladu sice archaický ráz, ale nepůsobí vcelku jako cizí element v českém textu. Ruší však nevhodné příslovečné a srovnávací instrumentály [82], nebo nadměrné genitivní vazby, jichž překladatel použil i omylem, sveden shodným tvarem genitivu-akusativu ruských životných substantiv [83]. Malá jazyková propracovanost Minaříkova překladu se projevila, pochopitelně, i ve stylistické rovině. Pásmo postav není stylisticky odlišeno od pásma vypravěčského, v přímé řeči vystupují zastaralé vazby mnohem nápadněji než v nepřímé, vynecháváním objektu se staly repliky v dialogu často nesrozumitelné. Jazykové charakteristiky postav zůstaly většinou nerealizovány (pan Negri,

-
Chtělo se čehosi zpětným datem.
(místo: Dodatečně jsem po něčem zatoužil.)	M 3/102
[77] ..мы. говорим о том, как нам жить и что нам делать.
... jsme ... mluvili o tom, jak nám žiti a co nám dělat.	CCF 6/143
M 3/221
[78] Как бы то ни было (..) Антош стал душой общества (..)
Však jakýkoliv jest, stal se Antoš ... duší společnosti ...	CCF 6/241
M 2/141
[79a] И в душе встают невольно тревожные вопросы: хватит ли силы? Поднимут ли? Повернут ли? Поставят ли?
A v duši bezděčně vznikají bázlivé otázky: stačí-li síla? Pozdvihnou-li? Obrátí-li? Postaví-li?	CCF 5/85
M 1/116
[79b] Скоро ли? Скоро ли? — то и дело спрашиваю я у ямщиков..
Brzo-li? Brzo-li? — co chvíle se táží vozků...	CCF 5/145
M 1/202
[80] Хотелось, чтобы он взял хоть нотой ниже и крепче..
Chtělo se, aby začal aspoň o notu níže a pevněji...	CCF 5/249
M 2/152
[81a] Ну, что! Видите, привел!
Nu, co! Vidíte, přivedl jsem!
(místo: Tak vidíte, přece jsem vás dovedl!)	CCF 6/46
M 3/65
[81b] — Думаешь — спустит?
Мыслишь, — propustíš?
(místo: Мыслишь, že mi to промине?)	CCF 5/250
M 2/154
[82] Целой группой мы решили..
Celou skupinou jsme se rozhodli...	CCF 5/326
M 2/263
[83] ..разыскивали товарищей..
...vyhledávali kolegů	CCF 6/58
M 3/83

student Nikulin, profesori na gymnasiu), překladatel je dokonce nevzal na vědomí ani tam, kde signalizovaly určitou sociální příslušnost postav (řeč vozků a panských pacholků je charakterizována polskými a ukrajinskými prvky, zatímco panstvo mluví čistě rusky). Verše vyskytující se v Korolenkově textu (studentské a revoluční popěvky, Ševčenkovy a Někrasovovy básně, ukrajinské lidové písně) Minařík pouze transliteroval (nepřesně), zřídka připojil pod čarou prozaický překlad. Při tomto postupu netlumočil tedy překladatel českému čtenáři ani věcný, ani emocionální obsah veršů.

Lepší úroveň mají lyrické pasáže (nálada petrohradská, obraz ukrajinské vánice aj.), utrpěly však hodně tím, že nebyly překládány jako celek v jednotném a důsledném ladění, nýbrž pouze jako mechanický sled vět.

Na základě jazykového rozboru Minaříkova překladu docházíme k závěru, že rozvláčnost a šedivost Korolenkova vyprávění, na niž si stěžoval ve své kritice Miloslav Hýsek, byla do značné míry dílem překladatele. Zdá se, že Minařík svým překladem sledoval spíše ekonomické než literární zájmy.

IV/2 PELÍŠKŮV PŘEKLAD SLEPÉHO HUDEBNIKA

„SLEPÝ HUDEBNÍK je symbolem dnešního oslepeného Ruska, toho Ruska, které dnes úpí jako Korolenkovi žebráci: „Darujte slepoučkým pro Krista!“ Takový výklad dal Korolenkovu románu Josef Pelíšek v doslovu ke svému překladu¹³⁴ roku 1921 a spisovatele prezentoval jako křesťanského humanistu. Nezastřeně protisovětské zaměření měla i recenze Pelíškova překladu od Jana Friče, který parafrázoval předmluvu a na adresu mladého sovětského státu dodal: „Korolenko ... milující svou Rus. Miloval ji tím bolestněji v hrůzách sovětů a čezvyčajky, která mu nekonečným strádáním ztrpčila poslední léta beztak neutěšeného života politického psance“¹³⁵.

Pelíškův překlad Slepého hudebníka nevyvolal mnoho zájmu; kromě stručných nakladatelských zpráv v České osvětě a ve Zvonu vyšla jen krátká recenze v Nových Čechách¹³⁶. Recenzent ocenil uměleckost a psychologickou věrohodnost příběhu slepce a odmítl Pelíškův výklad: slepec = nové Rusko, jsa přesvědčen, že „Korolenkova kniha je dobrá i bez této interpretace“. O kvalitě Pelíškova překladu se nezminil.

Josef Pelíšek byl již pátý překladatel tohoto Korolenkova románu; srovnáním s předcházejícími překlady tedy může dost jasně vystoupit specifickánost jeho metody.

Překládal z velmi starého originálu z roku 1888, ačkoli měl možnost použít několika vydání pozdějších a nadto autorem přepracovaných. Vzal tedy za základ ke své práci verzi kratší, v níž převládá romantický příběh Petrovy lásky k Evelině a k hudbě. Filosofické těžiště leží v iracionálním výkladu skutečnosti, jehož nositelkou je Petrova matka paní Popelská. V přepracované Korolenkově verzi je příběh zasazen do širšího společenského kontextu, psychologická studie slepce je mnohem hlubší a realističtější, většího významu nabývá také postava strýce Maxima, garibaldovce, který vytváří racionální protipól paní Popelské.

Ve srovnání s nejstarším překladem Cyrila Moudrého z roku 1891 i se Šuranovým překladem z roku 1911 se ukazuje velmi nízká profesionální úroveň Pelíškova podání, formálně silně závislého na originálu [84]. Pelíšek zachovává všechny zvláštnosti ruské skladby a frazeologie, text přetěžuje

rusismy. Syntaktické rusismy jsou nejčastější a znějí rušivě hlavně v autorské řeči, která ztrácí v Peliškově překladu svůj přirozený ráz, doslovnost působí toporně, násilně [85]. Překladatel většinou zachovává přechodníkové a participiální vazby, napodobuje ruský slovosled, přístavková spojení a obmykání přívlastku [86a, b, c, d]. „Věrnost“ originálu jde u Peliška až k napodobení ruského opisného superlativu a srovnávacího instrumentálu, o hojných vazbách záporového genitivu ani nemluvíc. I na tehdejší čtenáře musil jazyk Peliškova překladu působit nepříznivě svou knižností a strnulostí, která vyplývala nejen ze silné závislosti na jazykové struktuře cizí předlohy, ale i z překladatelovy nízké kultury mateřského jazyka. Pelišek je archaický ve slovním výběru i v pořádku slov, toporný ve slovesných vazbách atd. Také v přímé řeči postav, která působí i v Peliškově slabém podání o něco živěji než autorská řeč, zůstalo knižnosti dost a dost, až působí komicky [87]. Vše, co již v překladu Cyrila Moudrého z konce minulého století působilo knižně a zastarale ve srovnání s tehdejší původní českou tvorbou, to zde v Peliškově překladu o třicet let mladším vystupuje mnohem nápadněji do popředí a v kontextu původní a překladové české literatury dvacátých let znamená překladatelský neúspěch.

Stejně konzervativní metodou jako Pelišek překládá i František Matěch a Korolenkovu povídku AT-DAVAN, která vyšla v edici Volné chvíle téhož roku jako Slepý hudebník. Byl to Matěchův téměř nezměněný překlad z roku 1895, který ani v době vzniku nevynikal nad běžnou úroveň, o čtvrt století později působil však již jako úplná kulturní fosilie. Ani obsahově ani stylisticky nepřinesl nic nového. V tisku ohlas nevyvolal.

[84] V ukázkách cituji ruské vydání z něhož překládal Josef Pelišek, pod značkou PM, tj. V. G. Korolenko, Slepoy muzykant, Ruskaja mysľ, Moskva, 1888.

[85] Совместное обучение оказалось очень полезным для обоих.

PM 80

Společné vyučování ukázalo se velmi užitečným pro oba. Petruša kráčel ovšem v popředí...

Pe 65

Překlad Šuranův z roku 1897 je mnohem lepší: Společné vyučování ukázalo se velmi prospěšné oběma. Petruš byl ovšem pokročilejší, ...

Šul 151

[86a] ..хмурились лохматые „стрехи“ стоявших кругом двора стросний..

PM 32

... smrákaly se ježaté střechy stojících kolem dvora budov...

Pe 29

[86b] Все (...) носящее на себе печать юмора, было ему мало доступно.

PM 90

Vše... nesoucí na sobě pečeť humoru bylo mu málo přístupno...

Pe 73

(= vše, co bylo humorné, těžko chápal)

[86c] Ставрुшенко-отец

PM 124

Stavručenko-otec

Pe 100

[86d] перед конюхом-хлопом

PM 47

Před čeledínem-chlopem

Pe 40

[87] — Здорова ли ты, моя голубка?

PM 9

„Jestlipak jsi zdráva, holubičko má?“

Pe 11

Pro srovnání Kořánův překlad z roku 1911:

„Jsi zdráva, miláčku?“

Kř 9

Některé již dříve u nás překládané Korolenkovy práce dostaly v poválečné situaci aktuální politický význam. Tak např. lyrická SVĚTĚLKA, napsaná Korolenkem r. 1900 do památníku spisovatele M. V. Watsonové¹³⁷, objevila se již před první světovou válkou u nás v šesti různých překladech a v prvním desetiletí samostatného státu byla publikována více než desetkrát v sedmi různých interpretacích. Korolenkovy Ogoňky (česky pod názvy Plameny, Plaménky, Ohníčky, Světlo, Světélka aj.), obvykle pokládáné za črtu, jsou ve skutečnosti básní v próze k oslavě věčné lidské touhy po svobodě. Přes svůj malý rozsah (25 řádků) klade toto dílo značné nároky na překladatele. Realistickému obrazu loďky, plující v temnotě za vzdáleným světlem, nutno zachovat jak jeho konkrétní, tak i jeho druhý, symbolický význam. Zdánlivě prosté a nehledané výrazové prostředky jsou plny poetického kouzla, které nesmí být překladem setřeno [88]. Není zde bez významu i slovosled a s ním spojený rytmus vět. Písňová kompozice tohoto dílka s úvodem a závěrem, s pravidelně se opakujícím refrénem (— světlo je daleko! —) na koncích jednotlivých krátkých odstavců nesmí být porušena libovolným členěním textu v překladu (jak to např. udělal B. K. v Rozvoji nebo anonymní překladatel v Dělnických listech). Refrén pak musí být při zachování významu formálně obměňován, aby nevyzněl monotónně.

Dobrý umělecky rovnocenný překlad Světélek máme teprve z nejnovější doby od Boženy Pažoutové z roku 1947¹³⁸. Mezi překlady ze sledovaného období v letech 1918–1938 znamenají nejvážnější pokus o vystižení originálu překlady Františka Šiftera¹³⁹ a Antonína Kurze.¹⁴⁰ Proti ostatním soudobým překladatelům oba pokročili nad pouhé filologické zvládnutí textu, pracovali volnou metodou; Šifter se více zaměřil k zvýraznění jinotajného smyslu textu, Kurz se soustředil na vystižení přírodních obrazů. Oběma však unikl rytmický půdorys Korolenkovy básnické prózy. Světélka byla nejčastěji publikována v tisku orientovaném doleva: v Klasu, Pochodni, Záři, Lidových novinách, Dělnických listech, Rovnosti, Rozvoji¹⁴¹ aj. Pokrokoví překladatelé, většinou anonymní nebo skrytí za šiframi, chápali črtu jako revoluční výzvu. Máme však u nás i pokusy o jiný výklad. Tak například Jan Máchal¹⁴² viděl v črtě symbol víry „ve světlo lidskosti“, šifra Aa¹⁴³ ze Zvonu ji vykládala jako „upřímný výraz víry v krásu umění“ a v čáslavských Havlíčkových hlasech ji dokonce jistý anonym¹⁴⁴ pokládal za „obraz odporu proti bolševické temnotě“. Korolenkova báseň v próze dávala svou symboličností možnost různého výkladu, autor sám ji vložil takto: „... nechťel jsem říci, že po obtížném pochodu nás čeká konečně klid a štěstí. Ne — tam zase začíná další etapa. Život tkví ve stálém usilování, dosahování cílů a novém usilování...“¹⁴⁵

Korolenkova povídka Podivuhodná (Čudnaja), byla u nás již jednou přeložena roku 1907 Bohumilem Láským, podruhé ji přeložil pod názvem NIHLISTKA Josef Žinkovský roku 1934¹⁴⁶. V jeho překladu dostala povídka sentimentálně-melodramatickou podobu. Korolenkův konkrétní příběh z vy-

[88] Ущелья и скалы выплывали, надвигались и уплывали, оставаясь назади и теряясь, казалось, в бесконечной дали, а огонек все стоял впереди, переливаясь и маня, — все также близко, и все также далеко...

Сс 1/281

hnanství, na jehož základě autor řešil tehdy (r. 1880) palčivou otázku, zda neuvědomělý lid může být spojencem revoluce, se Žinkovskému podařilo změnit v téměř banální historii četníka zamilovaného do revolucionářky. Těžko lze v tomto případě mluvit o překladu, je to spíše adaptace uměleckého díla k agitačnímu a lidovému účelu. Žinkovský zasahuje do členění textu, do autorova stylu, volně mění kompozici, zkresluje hlavní myšlenku povídky.

V originále má povídka šest kapitol, v překladu nejsou jednotlivé části označeny ani číslem ani pauzou. Členění v odstavce rovněž neodpovídá originálu a je zcela nahodilé, tj. nesleduje žádný cíl daný překladatelským pojetím.

Velmi volný vztah k originálu počíná již názvem: slovo „nihilistka“ se u Korolenka ani jednou nevyskytuje, protože pro jeho generaci to byla hanlivá přezdívka narodníků. Z textu Žinkovský velmi mnoho vynechává, a to jak lyrické pasáže (popis cesty, líčení přírody), tak drobné epizody (osobní prohlídka ve věznici, rozhovory eskortované dívky s četníkem). Původní úvod nahradil překladatel jiným, v němž ústy vypravěče vyjádřil svůj odpor vůči ruskému policejnímu režimu. Ani zásahy do postav nejsou u Žinkovského ojedinělé. Četník Gavrilov, v originálu zdrženlivý člověk, který se stydí za svůj cit (naučilo ho tomu hrubé kasárenské prostředí), se mění v překladu v postavu mnohomluvnou a silně sentimentální v projevu [89]. Na druhé straně staršího četníka Ivanova překladatel podává jako despota, který rád vyhrožuje násilím a využívá každé příležitosti k tomu, aby projevil svou moc nad deportovanou dívkou. V Korolenkově povídce je to však pouze pasivní opilec, který se brání jedině tehdy, když mu deportovaná komplikuje výkon služby. Charakteristiku Ivanova dokresluje překladatel dvěma scénami jeho střetnutí s revolucionářkou, které v originálu nejsou¹⁴⁷. I postava „nihilistky“ je v překladu zkreslena, místo hrdé a výbušné ženy je to mírná a nemohoucí oběť; to se projevuje v jejím vztahu ke Gavrilovovi, v jejím setkání s plukovníkem aj.¹⁴⁸.

Zásahy do kompozice a charakterů souvisejí s úpravami stylistickými. Především překlad stírá nenucenost a bezprostřednost četníkovy vyprávění tím, že je podává spisovnou, místy až zastaralou češtinou, zatímco originál použil hovorového jazyka [90]. Jeho řeči přidává patos, který v originálu není. Lidovost v promluvách epizodních postav (vozky, venkovanky) rovněž nezachycuje. V nepřímé řeči značně pozměňuje větnou stavbu: proti krátkým a obsažným větám originálu jsou v tomto překladu nadměrně rozvité

[89] Nehodím se pro službu: mám velmi měkké srdce... Voják nesmí mít srdce...

Ži 30/2

Hluboká útrpnost pojala mne nad tou slabou, nemocnou bytostí.

Ži 31/2

... jak jsem ji spatřil... vstoupily mi slzy do očí... Jest to hanba pro vojáka..

Ži 32/2

(Tento sentimentální komentář není v originálu.)

[90] — Выкушайте на дорогу-то.

— Стану я ваш чай пить!

Сс 1/36

„Jest libo též sklenici čaje?“

„Nepotřebuji vašeho čaje...“

Ži 31/2

věty a souvětí [91]. Promluvy staršího četníka překladatel přestylizoval do vulgární polohy, která nemá podklad v originálu, a zdůraznil tak své odlišné pojetí postavy [92].

Překladatelova adaptace zasáhla i myšlenkový obsah Korolenkovy povídky. Z trojice postav, mezi nimiž se rozvíjí ideový spor, byly dvě (a to četník Gavrilov a „nihilistka“ Morozovová) zjednodušeny a zidealizovány, třetí pak (vyhnanec Rjazancev, přejmenovaný v překladu na Resanova) zcela zatlačena do pozadí, ačkoli právě prostřednictvím této postavy vyjádřil Korolenko své stanovisko: neuvědomělý člověk není spojencem revoluce, ale také není jejím nepřitelem, protože působí zlo „nevěda, co činí“. Když překladatel odstranil postavu Rjazanceva, vložil jeho myšlenku obměněnou do úst četníkůvých, a tím ji zbavil účinnosti. Ostatně ideový spor, o nějž Korolenkovi šlo, není v překladu těžištěm povídky. Překladatel Žinkovský vysunul do popředí citový vztah četníkův k dívce, deportované na Sibiř, všechno ostatní pak je kulisou, zdůrazňující sverepost ruského absolutismu, surovost jeho pomahačů a fyzické utrpení vypovězenců. Překladatel si přidal dvě scény dojemného četníkovy loučení s umírající dívkou a nadnesený závěrečný obraz matčiny smrti. V podání Žinkovského se z realisticky prostého příběhu stal sentimentální melodram. Volný vztah k ruské předloze měl jen jedinou přednost, že totiž jazyk překladu byl poměrně čistý a nezatížený rusismy.

Aktualizovala se i stará Korolenkova povídka Okamžik, ne nepodobná pro svou vášnivou výzvu ke svobodě Gorkého Bouřňákovy. Povídka má dvě verze, jednu z r. 1886 pod názvem MOŘE¹⁴⁹, druhou, přepracovanou, z r. 1900 s názvem OKAMŽIK (Mgnovenije),¹⁵⁰ v níž je zesílena svobodomoilovná idea a zdůrazněna španělská historická kulisa. Český překlad vyšel r. 1898 podle první verze s původním názvem Moře, podruhé až v r. 1919 podle druhé verze a se změněným názvem. Tento druhý překlad, textově se shodující s knižním ruským vydáním z r. 1914, pořídil Antonín Kurz pro časopis Cesta¹⁵¹. Jeho práce má dobrou profesionální úroveň, zvlášť ve srovnání s překlady Minaříkovými, Červinkovými a Holubové z té doby. Kurz dobře ovládal oba jazyky, tehdejší obvyklé překladatelské nedostatky – rusismy, významové posuny, chyby – jsou u něho zcela ojedinělé. Jen v překladu slovesných vidů dopouští se některých nepřesností. Není tu však nikde ona toporná doslovnost, která tolik ruší u ostatních překladatelů. Kurz překládá volně, citlivě volí nejen lexikální a frazeologické, ale i syntaktické ekvivalenty. Nevytváří si obvyklá překladatelská klišé, tzv. krátká spojení, při nichž určitému cizojazyčnému slovu, obratu, vazbě odpovídá stereotypní ekvivalent v mateřském jazyce. Dovede variovat podle situace

[91] Бедно и неприветно. Хозяйка укрепляет в светильне дымящую лучину.

Сс 1/29

Chuďoučký a nepříjemný byl vnitřek této jizby: stará selka rozzínila právě kahanec, aby panující tmě aspoň poněkud osvětlil.

Ži 30/2

[92] — Нет ли чего поесть у тебя, хозяйка?

— И-и, батюшка! Померзла картошка-то у нас ноне, вся померзла.

— Делать нечего.

Сс 1/29

„Мáte něco k jídlu, bábo?“ tázal se hrubě starší.

„Brambory všechny zmrzly.“

„Čert tě vezmi – přines, co tu je!“

Ži 30/2

a podle stylistického zabarvení textu. Vynechávky v Kurzově překladu jsou ojedinělé a z hlediska smyslu věty nebo odstavce irelevantní. Dvě větší vynechávky (na str. 1302, 1303) má snad na svědomí cenzura, hlavní idea povídky však jimi nebyla porušena, je zřetelně vyjádřena v závěru: „V každém případě dalo mu moře několik okamžiků svobody. A kdo ví, a kdo ví, nestojí-li jediný okamžik skutečného žití za celá léta živoření!“ (str. 1304). Kurzův překlad znamená po zdařilém výboru Husákově z r. 1909 další skromný český úspěch v překládání Korolenkova díla, neboť tím, že citlivě tlumočí specifické stylistické rysy povídky, napomáhá i jejímu účinnému ideově estetickému vyznění.

IV/4 KOROLENKO V ČESKÉ KRITICE

ČESKÁ KRITIKA v souvislosti se smrtí V. G. Korolenka v prosinci 1921 podává v českém tisku různé interpretace jeho osobnosti a znovu rozvíří spor o jeho dílo — jako již dvakrát v historii české recepce tohoto spisovatele. Tentokrát má boj o něho charakter nezastrněně politický. V periodickém tisku objevil se bezprostředně po spisovatelově smrti krátké nekrology. Lidové noviny a Dělnické listy přinesly neověřenou zprávu z varšavských listů, podle níž Korolenko zemřel v Poltavě hladem.

Jiří Weil v Rudém právu¹⁵² vyzvedal Korolenkovu publicistickou činnost, jeho brožury proti pogromům, proti trestu smrti, jeho spisek o pádu carismu aj. Pokusy konzervativců a ruských emigrantů vykládat Korolenka jako autora protisovětského se snažil Weil paralyzovat poukazem na Korolenkovo demokratické smýšlení, jímž „stál vždy na straně proletariátu“ a ne zcela přesným tvrzením, že „jeho měsíčník Ruskoje bogatstvo byl socialistického směru“ (byl liberálně-narodnický) a že „sympatizoval vždy se sovětskou vládou“ (s jejím socialistickým programem sympatizoval, ale k politické praxi se stavěl kriticky). Charakteristiku Korolenka jako opozičního spisovatele podal Weil i později v Masarykově slovníku naučném¹⁵³.

V některých nekrolozích z počátku roku 1922 se ještě Korolenkova smrt přičítá „rudému teroru“, např. v Topičově sborníku¹⁵⁴, Dělnických listech¹⁵⁵ aj.

Svého druhu opožděným nekrologem byla studie Jana Máchala o Korolenkovi, uveřejněná roku 1922 v Časopisu Českého musea¹⁵⁶, která byla později přetištěna ve Slovanských literaturách¹⁵⁷. Ani zde nechyběla zmínka o duševním i fyzickém utrpení Korolenkově za bolševické vlády (s. 26), ale ve srovnání s ostatními nekrology to byla studie důkladná a materiálově bohatá. Obsahovala podrobný výklad o životě a díle spisovatelově, dovedený až do posledních dnů, a nástin vývoje Korolenkova světového názoru a umělecké metody. V první části vycházel autor studie z monografických prací A. V. Amfitěatrova a K. K. Arsenějeva¹⁵⁸, ve výkladu Korolenkovy umělecké metody se opíral o názory Korneje Čukovského, Dmitrije Merežkovského a N. Šachovského¹⁵⁹. Zdá se, že monografie Šachovské působila na názory Máchalovy o Korolenkově díle nejsilněji. Tak např. shodně s ní definuje Korolenkovu uměleckou metodu jako oscilaci mezi realismem a romantismem (tehdy je to v české literatuře o Korolenkovi novum):

„V Korolenkovi slily se v pevný harmonický celek dva zvláštní živly: romantismus a cit skutečnosti. (...) V jeho beletrii (...) splývá snivost se střízlivostí, poesie s přesností, romantika se skutečností“¹⁶⁰ (s. 37).

Máchalovy sympatie k romantickým rysům v Korolenkově tvorbě byly zřejmě již z jeho dřívějších článků z let 1911–12, ale tehdy je ještě romantickými nenazýval, psal pouze o lyrické, delikátní povaze Korolenkova realismu. Romantické rysy Korolenkovy shledává nyní v jeho protestu a v optimistické víře ve vítězství spravedlnosti. Pod vlivem Šachovské Máchal chápe i Korolenkův postoj k životu jinak než před lety. Zatímco v Ruském Čechu roku 1911 prezentoval Korolenkovu kredo jako službu lidstvu „ve jménu dobra, lásky a útrpnosti“, o jedenáct let později shledává, že podstata jeho světového názoru nebyla trpná, nýbrž bojovná. Poukazuje na Korolenkův nesouhlas s Tolstého učením o neprotivení zlu násilím a cituje z jeho dopisu Ertelovi pasáž o meči, který v nezdravé společnosti působí blahodárně jako chirurgova lanceta. Vliv monografie N. Šachovské je vidět i v Máchalově celkovém hodnocení uměleckých kvalit Korolenkova díla. Máchalovy soudy jsou v této studii mnohem zdrženlivější než v člancích z počátku století. Šetří superlativy, vidí v Korolenkovi „talent pouze popisný“ a dokonce mu vytýká neschopnost typizace a hlubší psychologické kresby postav (!)¹⁶¹, ačkoli ho kdysi řadil „k umělcům vzácného talentu, k představitelům nejvybranějšího realismu uměleckého“ a obdivoval jeho „mikroskopickou malbu psychologie dětí i dospělých“¹⁶². Shody s názorem N. Šachovské jsou tu zřejmé. Obdobné negativní soudy o Korolenkově umělecké potenci vyjádřila i Saša Roušteká, inspirovaná zřejmě kritikou Mežkovského:

„Tvůrčí síla jeho závisela na látce, již si zvolil za předmět. Nejsilnější je, kde líčí lid, ale jeho díla ze života inteligence jsou slabá. Dovedl úžasně líčit přírodu a v malbě jedinečných nálad duševních byl mistr, zvláště v malbě duše dětské. Líčení hlubších duševních vztahů se mu nedařilo.“¹⁶³

Česká kritika tedy z obavy, že snad dříve Korolenka přechválila, je k němu nyní většinou stroze kritická a nedoceňuje ani ty hodnoty, které jsou v jeho díle nesporné, tj. schopnost lakonické, ale do hloubky jdoucí kresby charakterů, živou evokaci přírodních nálad a umění plastického podání prostředí.

Tito kritikové přiřazují Korolenka světonázorově k liberálům Turgeněvova typu. Naproti tomu Rudé právo, kromě uvedeného již nekrologu od Jiřího Weila, uveřejnilo v lednu roku 1922 řadu zpráv, dokládajících Korolenkův kladný vztah k socialismu a příznivý poměr sovětské vlády k němu a k jeho rodině¹⁶⁴. Na zprávy Rudého práva reagoval stejně zlobně jako ruští emigranti Vincenc Červinka¹⁶⁵.

Nekrolog Lunačarského odmítl jako „frázovitý“, poměr sovětské vlády ke Korolenkovi nazval „falešným a vnitřně neupřímným“. Na podporu svého tvrzení uvedl některá fakta, která nebyla tehdy u nás obecně známa: že Korolenkův časopis Russkoje bogatstvo byl zastaven, že jeho otevřené dopisy Lunačarskému o současných poměrech ruských nesměly být uveřejněny a že je v únoru 1922 otiskl pařížský emigrantský měsíčník Sovremennye zapiski. Červinka tehdy ještě nevěděl o zatčení a věznění Korolenkova zeť Ljachoviče, byl by toho jistě využil. K těmto faktům připojil Červinka i svůj protisovětský komentář a vymyšlenou zprávu, že prý bolševici chtěli Korolenka penězi lákat na svou stranu:

„... obdobný případ stal se s Gorkým. Rozdíl byl ten, že M. Gorkij dal se svého času koupiti, V. G. Korolenko nikoli.“

Tytěž názory opakoval V. Červinka i později v recenzi českého vydání Korolenkových povídek z Povolží, kterou zakončil slovy:

„Korolenko (stejně jako Andrejev a Kropotkin) dočkal se revolučních převratů jen proto, aby se s trpkostí přesvědčil, že jeho vlast nikdy předtím nebyla tak zotročena. Nesmí nikoho mýlit, že po smrti táž násilná vláda, která je stíhala a zámek na ústa jim kladla, jim vystrojila slavný pohřeb, velebí je, prohlašuje je za své a vydává jejich spisy: vydává je, aby na nich vydělávala, a velebí, poněvadž jsou již neškodní a může si je vykládat po svém.“¹⁶⁶

Jediným kritickým hlasem, který V. G. Korolenka nepřeceňoval ani mu neupíral jeho skutečnou hodnotu, byl hlas Bohumila Mathesia. Ve stručném medailonu, věnovaném tomuto spisovateli, ho Mathesius charakterizoval jako sociálního utopistu, sympatizujícího s narodniky, ale revidujícího jejich ideologii. Oceňoval ho jako demokratického nadřádního spisovatele, který měl značný kredit mezi inteligencí. Po umělecké stránce chápal jeho dílo jako nutný vývojový článek mezi narodnickou kronikářskou črtou a psychologickou novelou čechovovskou¹⁶⁷.

IV/5 DOPISY LUNAČARSKÉMU

vydané roku 1922 Stanislavem Minaříkem v časopisu Země¹⁶⁸, podnítily další diskusi o Korolenkovi. Otevřené listy G. Korolenka lidovému komisaři osvěty A. V. Lunačarskému, o nichž se zmiňoval V. Červinka, byly ve skutečnosti publikovány r. 1921 v Paříži. Obsahovaly materiál, který mohl být a také byl využíván v evropských zemích (i u nás) k protisovětské propagandě. Zaujatý výklad Korolenkova vztahu k sovětské vládě a vztahu bolševiků ke Korolenkovi podávali u nás např. Červinka, Frič, Roušteská, Pelíšek a mnoho anonymů. Jim čelil Jiří Weil článkem v Rudém právu (27. I. 1923). Informoval české čtenáře o knize Vladimíra Berenštama¹⁶⁹ vydané v Berlíně, která se na základě faktů, rukopisů a fotografií snažila ukázat skutečný vztah V. G. Korolenka k sovětskému státu, jeho přátelský poměr ke komunistům Christianu G. Rakovskému, později předsedovi Rady lidových komisařů Ukrajiny, a k M. V. Frunzemu, pozdějšímu lidovému komisaři vojenství na Ukrajině, a z korespondence doložit jeho sympatie pro V. I. Lenina. Jiří Weil ve snaze dokázat, že Korolenko nebyl stejného smýšlení jako emigranti, kteří ho zneužívali pro svoje cíle, zmírňoval obsah jeho dopisů Lunačarskému, viděl v nich pouze „stížnosti na některé přehmaty místních orgánů“ (ne však kritiku sovětské vlády) a dával názorům Korolenkovým radikálnější zabarvení, než měly ve skutečnosti. Závěrem chválil objektivitu Berenštamovu, rozptylující „emigrantské lži, pomocí jichž měla být památka Korolenkova zneuctěna“. V otevřených dopisech, které byly předmětem sporu mezi pravicí a levicí u nás, byly vyjádřeny myšlenky obdobné těm, které nacházíme v Korolenkově soukromé korespondenci a v denících z let 1917–21. Korolenko v nich především protestoval ve jménu humanitních ideálů proti násilnostem a bezpráví, proti potlačování občanských svobod, proti lživé propagandě. Jeho kritické listy Lunačarskému obsahovaly mnoho dobře míněných rad na adresu bolševické vlády, ale současně prozrazovaly, že se spisovatel neztotožňoval s komunistickou politikou a taktikou, že pochyboval o možnosti uskutečnění komunistického

státu ve světové izolaci¹⁷⁰, že sympatizoval spíše s kompromisním řešením anglických a německých socialistů, jemuž by předcházela občanská a mravní výchova lidu. Kdyby se byly tyto dopisy objevily v moskevské Pravdě, pro niž byly určeny, byly by podnítily zdravou diskusi, za hranicemi však, v ruskou ruské emigrace, bezděčně dostaly protisovětský a dokonce protisocialistický charakter — a tak také byly zčásti chápány u nás. Pozorný čtenář Korolenkových dopisů se však může přesvědčit, že nebyly motivovány nepřátelstvím vůči vznikajícímu socialistickému státu, ale obavou o jeho osud v případě vojenského nebo hospodářského nezdaru. Proto Korolenko vyžval komunistické vůdce, aby se zřekli maximalismu a volili raději cestu kompromisní, aby zvládli situaci a „zkrotili nezdravou reakci“. Byl přesvědčen, že vítězství bílých by znamenalo návrat k minulosti a že nový stát mohou vytvořit bolševici za podpory pokrokových sil celé země a za předpokladu demokratických vztahů mezi nimi. Korolenko své stanovisko zřetelně vyjádřil v závěru šestého dopisu:

„Vidíte z toho, že neočekávám ani zasáhnutí Dohody, ani vítězství generálů. Rusko stojí v zamyšlení mezi dvěma utopiemi: mezi utopií minulosti a utopií budoucnosti a rozhoduje se, do které z nich se vrhnout. Vnější zásah by jen pokus zatemnil, a generálové vedou pravděpodobně živly, které vzdychají po minulosti a jsou schopny ve prospěch minulosti zneužívat moci stejně jako vy ve prospěch budoucnosti. (...) V rozhovoru s dopisovatelem, o němž jsem hovořil výše, skončil jsem výzvou k vám, vůdcům předčasného komunismu, abyste se zřekli pokusu... Říkají mi, že by to znamenalo spoléhat se na zázrak. (...) Ten opravdu blahodárný zázrak by tkvěl v tom, že byste si konečně uvědomili svou osamělost nejen uprostřed evropského socialismu, ale i to, že se od vás začínají odklánět i vlastní dělnické vrstvy, nemluvě už o tom, že venkov váš komunismus naprosto nenávidí, kdybyste si to uvědomili a zřekli se zhoubné cesty násilí. Ale to je nutno udělat čestně a úplně. Možná, že máte ještě dost síly, abyste zahnuhli na novou cestu. Musíte přímo uznat své omyly, které jste spáchali spolu se svým lidem, (...) možná míra socialismu může vejít jen do svobodné země. Vlády hynou na lži, možná, že je ještě čas vrátit se k pravdě, a já jsem přesvědčen, že národ, který slepě šel cestou násilí, s radostí probouzejícího se vědomí se vrátí k svobodě. Ne-li pro vás a pro vaši vládu, bude to blahodárné pro zemi a pro vzrůst socialistického vědomí v ní.“ (Str. 302 českého překladu.)

Jiří Weil v citovaném článku z r. 1923 formuloval Korolenkův postoj, vyjádřený v dopisech Lunačarskému, poněkud jinak: „Byly to dopisy rázu publicistického, kde si Korolenko stěžoval na některé přehmaty místních orgánů. Celkově však věřil Korolenko v uskutečnění komunismu a nejvíce si vážil V. I. Lenina. A Korolenko jinak též nemohl jednati. Přestože měl jakýsi nepatrný sklon k narodnictví, byl hluboce spjat s ruskou revolucí.“

V polemickém zápale vydával tedy Jiří Weil spisovatele Korolenka za radikála, jímž nebyl. Nebyl však ani konzervativcem, kterého v něm chtěli vidět ruští emigranti a české pravicové kruhy. Ale doba byla příliš vzrušená, než aby mohla pochopit středové postavení Korolenkovo, který byl — podle vlastního vyjádření — socialistou bez příslušnosti k jakékoliv straně¹⁷¹.

I když po světové válce leželo těžiště sporů o Korolenka v publicistice, přece se různá interpretace projevila i v překladech beletrie. Krátce po spisovatelově smrti vyšly u nás dva VÝBORY Z DÍLA, odlišné překladatelskou metodou, pojetím i výběrem textů: jeden svazek od Františka Šiftera (1922)¹⁷² a dva svazky od A. G. Stína (1924–1925)¹⁷³, jeho soustavného překladatele již od počátku dvacátého století. Šifterův výbor V NOCI obsahoval pouze pět povídek, z nichž jen jedna u nás nebyla ještě přeložena do té doby (Na Volze), výběry Stínovy Z POVOLŽÍ a SIBIRSKÉ POVÍDKY – II přinesly třináct povídek, z nichž mnohé byly pro českého čtenáře nové a neznámé.

Stínův a Šifterův výbor se nabízejí ke srovnání, jednak proto, že vyšly v krátké době po sobě, jednak proto, že některými přeloženými povídkami se shodují. Oba překladatelé psali spisovným jazykem, jehož užívali nejen v překladu autorské řeči, ale i v překladu dialogů postav. Stín byl snad o něco konzervativnější než Šifter ve skladbě a v morfologii (užíval starších slovesných konstrukcí, nešetřil participiálními vazbami, v gen. pl. mužských substantiv dával přednost staršímu tvaru na -ův apod.), ale ve výběru slov ho předčil významovou přesností a jadrností překladu. Stín se snažil vystihnout – pokud možno přesně – nejen věcný, ale také emocionální a modální význam slov [93], zatímco Šifter se spokojoval s prvním, třeba jen přibližným ekvivalentem, anebo ponechával v českém textu ruský výraz [94]; stylistické odstíny výrazových prostředků často opomíjel. Z nepozornosti se Šifter dopouštěl i lexikálních chyb. [95a, b]

Oba překladatelé užívali spisovného jazyka nejen ve vypravěčském pásmu, ale i v pásmu postav, ani jeden z nich stylisticky nevystihl lidovost promluv a jen zřídka ji substituovali prvky hovorovými. Slohovou odlišnost pásma postav od vypravěčského pásma pouze signalizovali, neprovedli ji však umělecky důsledně. Stínův spisovný jazyk byl konzervativnější

[93] — Батюшки-светы! Глянь-ко, это кто по горе экую рань ходит?

Псс 3/216

„Batušky-světla! Podívej se, kdo to tak časně ráno chodí po vrchu?“

Š 73

„Pro pána krále! Podívej se jen, kdo to po hoře tak časně chodí?“

S 216

(Stín vhodně překládá lidový výraz pro údiv a významové jádro zvolání klade na konec věty.)

[94] На носу заскрипел блок...

Псс 3/216

Na nosu lodi zaskřípal jeřáb...

S 65

Na přídě parniku zaskřípěla kladka...

S 15

[95a] — А, Семеныч! Ты, что ли, это?“

Псс 3/216

Семеныч! Ты, что же то?

Š 73

Co, Семеныч! Jsi to snad ty?

S 216

[95b] облака редеют человек тертый

перебирала четки

Псс 3/222, 219, 270

oblaka rudnou

člověk třetí

přebírala kuličky

Š 81, 76, 64

oblaka řídou

člověk prohnáný

brala růženec

S 223, 219

než Šifterův, a tuto konzervativnost posilovala ještě značná závislost na ruské skladbě, která v té době již působila archaicky – vedle moderního jazyka Olbrachtova, Neumannova a Čapkova.

Šifter na rozdíl od Stína a k prospěchu překladu odpoutával se od syntaktické struktury originálu a volil prostředky v tehdejší české jazyce běžnější, tj. participiální vazby nahrazoval vedlejšími větami, nebo hypotaktická větná spojení nahrazoval parataktickými, dával přednost akuzativním vazbám před genitivními a instrumentálovými, v přítomném času důsledně užíval sponových a polysponových sloves.

V oblasti lexikální byl však poměr obou překladatelů k ruské předloze opačný než v oblasti syntaktické: Stín se nepodřizoval ruštině, nýbrž hledal domácí ekvivalenty, zatímco Šifterův slovník hýřil rusismy. Zde zůstal Šifter za Stínem, neměl ani jeho významovou přesnost ani výrazovou jadrnost.

Metodu věrného překladu uplatňoval Stín nejen v syntaxi, ale i v intonační linii vět, v jejich členění a také v tzv. členění textu v širším smyslu, tj. významová jádra vět na téměř místě jako v originálu, interpunkce pečlivě zachována, počet vět, odstavců a kapitol nezměněn. Naproti tomu Šifter zasahoval do větného i textového členění. Členil souvětí v samostatné věty, hypotaxi nahrazoval parataxi, a jinde opět samostatné věty spojoval v souvětí. Rušil odstavce, vynechával některé repliky postav a intonační linii vět přizpůsoboval svému (někdy chybnému) pojetí [96].

I ve výběru povídek se oba překladatelé lišili. Zatímco Stín sledoval obraz lidového života v Korolenkových dílech a řadil je do tematických a etnografických celků, Šifter svým výběrem ukázal spíše žánrovou pestrost umělecké tvorby spisovatelovy. Šifter zařadil do svého útlého svazčku vedle filosofické a výrazně romantické povídky nižgorodské »V noci« realistické lidopisné obrázky z Povolží – Na Volze, Na zatmění, a za nimi symbolickou črtu Kdy? a báseň v próze Ohníčky. Vincenc Charvát v předmluvě k Šifterovým překladům položil důraz na pokrokovost Korolenkova díla, na jeho vytrvalý boj proti „sociální porobě a duševní zaostalosti“, což byl asi hlavní záměr pořadatelů výboru. Tomu také nasvědčují obě závěrečné črty, obsahující zřejmou výzvu k boji, které se v žádném z našich oficiálních výborů z Korolenkova díla neobjevily, ale zato je často otiskoval dělnický tisk. Dobrý úmysl však nevyvážil filologické i umělecké nedostatky Šifterova překladu. Proto také větší zájem než Šifterův výbor vyvolaly překlady Stínovy¹⁷⁴, třebaže byly ve srovnání s původní českou tvorbou tohoto období již antikvované.

Od konce dvacátých let klesal zájem nejen o uměleckou Korolenkovu prózu, ale i o publicistiku. Překlady z jeho díla se objevovaly v českém tisku stále řidčeji, až koncem třicátých let zmizel načas docela z českého kulturního obzoru. Období první republiky bylo tedy nejméně příznivé recepti tohoto spisovatele u nás.

[96] — Слава Бору, присхал! Теперь все будет хорошо.

— Ох, барыня, погодите радоваться!

Псс 2/190

„Sláva Bohu, že přijeli! Nyní bude vše dobré.“

„Och, milostpaní, jakou mám radost.“

§ 38

(Misto: Ach, milostpaní, neradujte se ještě!

Zde jde u Šiftera o odlišnou intonaci vlivem chybného překladu.)

Celkový pokles Korolenkovy umělecké prestiže je nutno přičíst nejen slabosti překladatelské, ale i vnitřnímu vývoji české literatury, odklánějící se od dědictví klasického realismu a hledající nové cesty.

